
II. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.341: 339.1

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

І. Г. ХАНІН, доктор економічних наук, професор;

М. В. ПОЛЯКОВ, кандидат економічних наук, доцент

(Національний університет водного господарства і природокористування,
м. Дніпро)

Анотація. *Мета дослідження:* структурувати та визначити проблеми становлення економіки знань в Україні у глобальному контексті. **Методика дослідження.** У роботі використано загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, конкретизація, абстрагування, метод історичного й логічного дослідження. **Результати.** Акцентовано увагу на глибинних інституціональних та суспільних проблемах становлення економіки знань в Україні. У цьому контексті виділено основні проблеми розвитку науки, освіти, ІКТ-сектора, промислового виробництва, підприємницького сектора. Відзначено низький рівень інноваційної активності та інтернаціоналізації сфери знань. **Практична значущість результатів дослідження.** Установлено, що в Україні не сформувалося в необхідному вигляді інноваційне підприємництво ІКТ-сектора через низькі обсяги внутрішнього ринку.

Ключові слова: економіка знань, національне господарство, інноваційна активність, інтернаціоналізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні спостерігається закінчення старого та входження світового господарства в новий довгостроковий цикл розвитку. У цьому контексті відбувається перехід до більш досконалої господарської парадигми, що означає становлення нового типу економіки – економіки знань (ЕЗ). Найважливішим ресурсом такої економіки стають знання, а її основними складовими

стають наука, освіта, сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), високотехнологічне виробництво, інноваційне підприємництво. Побудова ЕЗ у провідних країнах світу стала предметом державних стратегій соціально-економічного розвитку, що тісно пов'язано із трансформаціями світогосподарської системи.

Економічний розвиток України з об'єктивних та суб'єктивних причин відбувається не в руслі світових тенденцій. В умовах, що скла-

лися, спостерігається вкрай недосконалий поступ до ЕЗ. Здійснення довготривалих структурних, функціональних та соціальних змін, яких вимагає побудова цього типу економіки, блокує комплекс проблем. Їх визначення та аналіз є важливим науково-практичним завданням для розроблення державної стратегії соціально-економічного розвитку, яка є дуже необхідною сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні засади дослідження особливостей побудови ЕЗ на рівні національного господарства були закладені всесвітньо визнаними вченими: Б. Годіном, П. Друкером, Б.-А. Лундваллом, Ф. Махлупом, Б. Олсеном, В. Пауелом, К. Смітом, К. Снеллманом, Р. Соллоу, Дж. Стігліцем, Д. Форай, Ф. фон Хайєком та ін. Їх напрацювання, переосмислені й доповнені, можуть продуктивно використовуватися під час розроблення національних стратегій побудови ЕЗ. Значний внесок у дослідження ЕЗ та проблематики переходу до неї України внесли провідні вітчизняні вчені-економісти, зокрема: О. Амоша, Г. Андрощук, О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Жарінова, І. Каленюк, Д. Лук'яненко, В. Семиноженко, В. Сіденко, Л. Федулова, А. Філіпенко, М. Якубовський та ін.

Необхідно звернути увагу на декілька з них. У монографії В. Козюка, А. Крисоватого, Є. Савельєва та ін. [1] досліджено новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України. Безперечно, це переплітається із внутрішніми трансформаціями, перетвореннями національного господарства на ЕЗ. І. Каленюк звертає увагу на нові детермінанти світового лідерства, що стає інтелектуальним. Через це для кожної країни імперативним стає розвиток власного науково-технічного потенціалу та інноваційної спроможності [2]. Тема статті корелює з аналітичними результатами та розробками, викладеними в національній доповіді «Інноваційна Україна 2020» [3]. У роботі В. Вишневецького, Л. Збаразької, М. Заніздри та ін. урахувано важливість неоіндустріалізації України, що також пов'язано з побудовою ЕЗ [4]. У збірнику [5] розглянуто проблематику реконструктивного економічного розвитку та правильно визначено характер процесів, що мають відбуватися. Окремо слід акцентувати на необхідності врахування напрямів розвитку економічних моделей у ЄС, які явно еволюціонують у бік ЕЗ. Це є важливим у контексті європейської інтеграції [6]. Однак, незважаючи на велику увагу до питань економічного розвитку, проблеми становлення економіки знань

в Україні є недостатньо структурованими та визначеними в єдиному комплексі. Необхідно відзначити також, що недостатньо досліджені процеси інтернаціоналізації вітчизняних систем науки, освіти й інновацій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження: структурувати та визначити проблеми становлення економіки знань в Україні у глобальному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У 1990 р. в Україні було зосереджено 6,5 % світового науково-технічного потенціалу. Україна мала 13-15 % сукупного дослідного потенціалу СРСР, лідируючи в космосі, фізиці, математиці, а також зварювальних процесах тощо. Успадкований від СРСР науково-технічний потенціал в Україні дозволяв розробляти 17 із 50-55 наявних у світі найважливіших технологій (у СРСР – 21). Пострадянська Україна входила до тридцятки країн світової «інтелектуальної еліти» та навіть сьогодні зберігає високі позиції в ряді наук, зокрема фізиці, математиці, інформатиці, хімії, фізіології, медицині. Після розпаду СРСР Україна отримала великий науково-виробничий комплекс, переважно галузі важкої промисловості та ОПК, що при цьому характеризується витратами, що постійно зростають. Руйнування господарських зв'язків з іншими пострадянськими державами й системи планування призвело до різкого погіршення параметрів функціонування промисловості.

У 1990-х рр. розгорнулися перехідні процеси, які, з тих чи інших причин, призвели до згорання науково-технічного потенціалу, високотехнологічної промисловості. Модернізаційні процеси проводилися лише точково та за рахунок придбання технологій. Інновації також були переважно запозичені та імпортовані. Загалом, перехід до ринкового господарства не привів до побудови інноваційної моделі економічного зростання для ефективного використання природно-ресурсного, економічного та науково-технічного потенціалу. Специфіка процесів, що відбуваються в економіці, проявилася в закріпленні невисоких параметрів конкурентоспроможності (Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму). Звіт про глобальну конкурентоспроможність надає також оцінку значущості факторів, що негативно впливають на бізнес (табл. 1). До того ж, за рівнем впливу організованої злочинності на бізнес Україна посіла 113 місце зі 137 країн у рейтингу Світового банку.

Таблиця 1

**Рейтинг найбільш проблемних факторів,
що перешкоджають веденню бізнесу в Україні
[The Global Competitiveness Index, World Economic Forum]***

Фактори	Роки				
	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017
Корупція	14,0	15,5	17,8	16,6	14,0
Політична нестабільність	6,2	10,1	14,0	10,6	13,2
Інфляція	6,6	3,7	8,0	11,5	11,9
Неефективна державна бюрократія	7,9	13,4	8,8	8,0	11,4
Доступ до фінансування	15,3	16,7	13,9	12,2	11,2
Державна нестабільність/перевороти	3,4	3,5	10,5	6,4	8,2
Податкові ставки	10,5	8,4	7,7	8,1	7,3
Податкове законодавство	13,6	11,0	4,3	7,9	6,8
Правила операцій з іноземною валютою	1,8	4,2	4,1	7,1	4,5
Недостатнє забезпечення інфраструктури	3,0	2,2	1,7	1,8	2,7
Обмежувальні трудові норми	7,9	1,9	3,4	3,1	2,5
Недостатня здатність до інновацій	1,6	4,1	1,8	2,3	1,6
Злочинність і крадіжки	3,6	2,5	1,7	1,4	1,6
Погана трудова етика у національній робочій силі	1,9	0,6	0,6	0,9	1,5
Погана суспільна охорона здоров'я	1,3	1,3	1,1	1,1	1,3
Недостатньо освічена робоча сила	1,4	0,8	0,8	0,9	0,5

* З переліку чинників респондентам, які брали участь в Опитуванні думки менеджерів Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum's Executive Opinion Survey), було запропоновано вибрати п'ять найбільш проблемних факторів для ведення бізнесу у своїй країні та розташувати їх між 1 (найбільш проблематичним) і 5. Оцінка відповідає відповідям відповідно до їх розстановки за ступенем важливості.

Саме неефективністю держави багато в чому обумовлено збереження нинішньої моделі зростання та відсутність змін. Найбільш гострими проблемами, пов'язаними з функціонуванням держави, є: 1) слабкість і паразитичний характер державних інститутів; 2) відсутність довгострокового бачення, стратегії та політики в розвитку; 3) значна інерція держави; 4) маніпулятивний та імітаційний характер багатьох заходів економічної політики; 5) відсутність системності в державному втручанні в економіку; 6) нездатність до довгострокових проєктів, відсутність визначеності та наступності послідовності; 7) зв'язок з олігархічними структурами;

8) несприйняття і несхвалення населенням дій держави, відсутність єдності із суспільством; 9) закритість політичної системи, велика «дистанція» між владою і населенням; 10) відсутність змістовної комунікації з наукою, освітою і бізнесом; 11) криза державного управління, деградація політичної та бюрократичної систем на всіх рівнях. Усе це підриває можливості системної модернізації, яку ініціює та проводить держава. З іншого боку, виникає питання про можливу роль бізнесу в модернізаційних процесах. Проте, поки його вплив звужується через негативні явища, що відображаються міжнародними рейтингами та індексами (табл. 2).

Таблиця 2

**Міжнародні рейтинги корупції та свободи бізнесу
[Transparency International; PwC; The Heritage Foundation;
The World Bank Group]**

Показники	Роки			
	2014	2015	2016	2017
Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index)	142	130	131	
Рейтинг щодо сплати податків (Paying Taxes ranking)	164	108	107	84
Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom)	155	162	162	166
Рейтинг Doing Business	96*	83*	80*	–

Елементи інституціональної системи, яка оформилася в 1990-х рр., в умовах перманентної політичної нестабільності не набрали належного рівня якості та ефективності. Інституціональні порушення багато в чому стали атрибутом підтримки державної влади та функціональності владних структур. Основними інституціональними проблемами України також є: 1) низька ефективність державних інститутів у розв'язанні проблем суспільства та реформуванні економіки; 2) дієвість інститутів тільки під час володіння ресурсами влади; 3) низький рівень захисту прав людини, низька ефективність інститутів у забезпеченні соціальної справедливості; 4) агресивний характер соціально-економічних відносин, низький рівень суспільної моралі; 5) деструкція інститутів колективних взаємодій, співпраці;

6) формальність, нежиттєздатність, відсутність реального наповнення багатьох інститутів; 7) домінування екстрактивних інститутів, спрямованих на концентрацію власності у вузькій групі осіб; 8) низька якість правозастосування та ефективності судової системи; 9) низький рівень захисту прав власності, особливо у сфері захисту прав на інтелектуальну власність; 10) занепад базових соціальних інститутів охорони здоров'я та соціального забезпечення; 11) поширення тіньової економіки; 12) деінституціоналізація, поширення стихійності. Негативні наслідки інституційних проблем загострюються з погіршенням економічної ситуації. Усі вищезазвані процеси й явища знаходять підтвердження в низьких позиціях України в міжнародних рейтингах (табл. 3).

Таблиця 3

Міжнародні рейтинги якості інститутів [World Justice Project; Legatum Prosperity Index; Legatum Institute; Property Rights Alliance; Global Innovation Policy Center; The Economist Intelligence Unit]

Показники	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Індекс Верховенства закону (Rule of Law Index)	–	68	70	78	–
Індекс процвітання (Legatum Prosperity Index)	64	63	70	107	–
Міжнародний індекс дотримання прав власності (International Property Rights Index)	108	84	105	113	123
Міжнародний індекс інтелектуальної власності (International Intellectual Property Index)	–	16	23	27	30
Індекс демократії (Democracy Index)	85	92	88	86	52

У результаті політичних та інституційних проблем в економіці фактично відсутній довгостроковий горизонт планування, необхідний для модернізаційних процесів. Це ускладнюється надвисоким рівнем ризиків як економічної, так і неекономічної природи.

Необхідно також урахувати дві найважливіші проблеми України, які багато в чому породили й утримують сучасну модель економіки та складно усуваються в ситуації, що склалася. Це – монополізація та олігархізація. Монополізація охопила всі базові галузі економіки (металургію, хімічне виробництво, сільське господарство, енергетичну інфраструктуру та ін.) у країні та породжує цілий ряд проблем (закріплення рентного шляху отримання прибутку, укорінення неефективних переділів, нерациональне використання ресурсів та ін.). Монополізм в Україні став атрибутом не тільки галузей економіки, а всієї соціально-економічної системи.

Олігархізація, за своїми причинами та проявами, тісно пов'язана з монополізацією. Необхідно звернути увагу, що головним для олігархів є не інновації, а можливості впливу на владу, що дозволяє отримувати ренту, зберігати монопольне становище, збільшувати прибуток. Негативні наслідки олігархізації схожі з наслідками монополії (відмова від модернізації, перевага сировинної моделі економіки, орієнтація на короткострокові вигоди, встановлення «патронального» політичного режиму, перевага експортної орієнтації, виснаження підприємництва, деградація внутрішнього ринку та ін.). Крім великої кількості негативних моментів соціального та політичного характеру, олігархізація, як і монополізація, обмежують розвиток національного виробництва. Особливо це стосується сфери високих технологій, де деструкція проявилася найсильніше.

У результаті вищеописаних проблем результативність реформування економіки в Україні найнижча в Європі. Проведені реформи супроводжувалися погіршенням якості життя, падінням доходів, посиленням соціальної нерівності. Найважливішою суспільною проблемою є формування середнього класу, зачатки якого «розмиті» наслідками тривалої структурної кризи.

Низький рівень життя нав'язує порядок виживання, що вкоренилося в українському суспільстві та блокує будь-які прогресивні зміни. На фоні економічного занепаду й невизначеності спостерігається загальна соціальна депресія, дезорієнтація, недовіра до держави, зниження економічної активності, відсутність мотивації на розвиток. Економічні проблеми супроводжуються наростанням конфліктності, дегуманізацією, моральними деформаціями. Найбільш гострими суспільними проблемами побудови ЕЗ є: зниження рівня правової дисципліни та відповідальності; підвищення напруженості, нерівності і привілейованості у суспільних відносинах; роз'єднаність суспільства; нездатність суспільства до довгострокової концентрації та трансформаційної роботи; інертність суспільства у виробленні бачення майбутнього та змінах; ставлення до праці й освіти, що погіршується та ін. Стан суспільства не дозволяє здійснювати масштабні та стратегічні прогресивні перетворення. У суспільстві фактично відсутні рушійні сили, необхідні для модернізації. Наявна соціальна енергія не спрямована на реалізацію та зміцнення творчого потенціалу суспільства. Проблеми українського суспільства багато в чому породжені негативним ціннісним базисом, домінуванням матеріалістичних і паразитарних цінностей.

Отже, в Україні склалися несприятливі інституціональні й суспільні умови для перетворень національного господарства та становлення ЕЗ. Це ускладнюється нестабільною економічною ситуацією, затяжною рецесією.

Функціональні проблеми становлення ЕЗ доцільно розглядати за кожною з п'яти її складових: 1 – високотехнологічне виробництво; 2 – ІКТ; 3 – науковий сектор; 4 – освіта та професійна підготовка; 5 – інноваційне підприємництво.

На фоні негативної макроекономічної динаміки виробничий сектор в Україні істотно звужувався, що насамперед стосувалося високих технологій. Так, індекс складності економіки України (Harvard University) постійно знижу-

ється: 2011 р. – 0,48, 2015 р. – 0,26. У 2016 р. знос основних фондів загалом по країні досяг 87 % [7]. Проте українська економіка має широкий спектр перспективних галузей.

Основними проблемами розвитку промисловості в Україні залишаються: недостатньо інтенсивне оновлення технологій; стан промислової інфраструктури; структурні дисбаланси промисловості на користь сировинних та низькотехнологічних галузей; зниження інтенсивності взаємодії науки та виробництва; низька конкурентоспроможність промислової продукції й підприємств; моральний і фізичний знос фондів; низька інноваційна активність; погіршення якості та незадовільне відтворення трудових ресурсів та ін. Крім спаду, промислова база фактично не готова до сучасної індустріальної революції. Стан індустрії по країні багато в чому спричиняє слабкість ринку праці, спад у науці та освіті, загальну демотивацію. Крім сільського господарства, металургії, хімічної промисловості, будівництва, це і фармацевтика, ОПК, аерокосмос.

Проте, вони вимагають кардинального технологічного оновлення, щоб бути у тренді світового розвитку. ІКТ-сектор у цьому разі може бути доповненням та основою для трансформації інших галузей і генерувати великий обсяг вартості, інновацій, активів. Україні гостро необхідна модернізація експортного потенціалу, імпортозаміщення, а також залучення у процеси четвертої промислової революції.

Сектор ІКТ є одним із тих, який найбільш динамічно розвивається в економіці України. На світовому рівні країна посідає високе 4-те місце за кількістю професійних програмістів. Місце в рейтингу Індексу мережевої готовності (World Economic Forum) покращилося – із 75 у 2012 р. до 64 у 2016 р. ІКТ-сектор створює близько 420 тис. робочих місць із високим рівнем оплати праці, у т. ч. 91,7 тис. ІТ-фахівців, а також відраховує близько 10,3 млрд грн до бюджету у 2015 р., 2016 р. – 13,2 млрд грн (3,2 % ВВП країни). Кількість робочих місць у 2016 р. становило понад 100 тис. У 2017 р. обсяг експорту зріс приблизно до 3,6 млрд дол. США [7].

За даними International Trade Centre, Україна входить до першої двадцятки країн-найбільших експортерів ІТ-послуг у світі. Понад 70 % експорту інформаційних послуг України становить розроблення програмного забезпечення на замовлення. ІКТ-сектор країни пра-

цює переважно на зовнішній ринок, з орієнтацією здебільшого на аутсорсинг, тобто продаж «сировинного» продукту, що знижує його економічний ефект. ІКТ-сектор має значний потенціал зростання, що пов'язано з переходом від аутсорсингу до розроблення та просування власних продуктів, розвитком внутрішнього попиту на інформаційні послуги; до розроблення та впровадження нових технологій. Проте, цьому перешкоджає, переважно, відсутність цілісної державної політики підтримки сектора ІКТ і недосконалість системи підготовки фахівців.

У країні зберігається досить потужний науково-технічний потенціал, однак показники розвитку наукового сектора є незадовільними. У світі вважається за необхідне забезпечувати розвиток науки фінансуванням не менше ніж 2 % ВВП. За меншого фінансування наука виконує лише культурно-пізнавальну функцію. В Україні частка витрат на НДДКР у ВВП у 2016 р. становила 0,48 % [7]. Водночас в Україні зберігається потенціал і розробки в таких наукових галузях, як: ядерна фізика, нові матеріали, ІКТ, біотехнології, агротехнології, аерокосмос. Однак наявний науковий потенціал також характеризується негативними тенденціями розвитку, зокрема за кількістю дослідників і наукових організацій. Українськими є показники результативності науки та рівень упровадження.

Основними проблемами у сфері науки залишаються: незатребуваність і вихолощування науково-технічного потенціалу внаслідок деградації виробництва та низької інноваційної активності; застаріння матеріально-технічної бази та інфраструктури наукових досліджень; слабка залученість науки до інноваційних процесів в економіці; недостатній для розвитку рівень фінансування науки, особливо фундаментальних досліджень; професійний рівень працівників науки, що знижується; недостатня адаптація до ринкових принципів, нерозвиненість економічних механізмів комерціалізації науки; недосконалість інституціональних основ функціонування науки та ін.

Система освіти в Україні є розвинутою і посідає досить високі місця в міжнародних рейтингах і порівняннях. За Індексом людського розвитку у 2015 р. Україна посідала 84 місце, здебільшого за рахунок очікуваної тривалості навчання (15,3 років) і середньої тривалості навчання (11,3 років). Рівень грамотності

населення – 99,8 %, мінімум середню освіту має 95,1 % людей (United Nations Development Programme). Крім того, Україна знаходиться серед країн-лідерів за охопленням вищою освітою (2014 р. – 82,3 %).

Незважаючи на явні успіхи, освіта як сфера розвитку людських ресурсів також має певні проблеми. Труднощі відтворення кваліфікованих трудових ресурсів загострюються на фоні депопуляції та масової еміграції. Значна частина населення залишається незатребуваною через відсутність кваліфікації, пов'язаної з технологіями. З іншого боку, нерідко спостерігається нестача кваліфікованої робочої сили з технічними навиками.

Бюджетні витрати на освіту зростають (2000 р. – 4,2 % ВВП, 2016 р. – 6,6 % ВВП), у тому числі на вищу (2000 р. – 1,3 % ВВП, 2016 р. – 1,9 % ВВП). Кількість ЗВО дещо зменшилася: 2011 р. – 813, 2016 р. – 659 [7]. Проте, якість освіти знижується. Українські університети у світових рейтингах посідають невисокі позиції. За час незалежності українська система освіти зазнала суттєвого реформування в контексті наближення до європейської моделі. Проте, залишається ще дуже багато проблем у напрямі підвищення якості освіти, удосконалення її структури, зміцнення взаємозв'язків із ринком праці. Основними проблемами розвитку освіти залишаються: низька якість; необхідність розвитку наукових та інженерних шкіл; погіршення умов відтворення науково-педагогічних кадрів; відтік абітурієнтів і студентів за кордон; зростання вартості освіти на фоні зниження доходів; переважання в молоді мотивації в отриманні диплома, а не знань; слабка залученість сфери освіти в інноваційну діяльність; недостатньо активна співпраця університетів і бізнесу у сфері освіти й інновацій; суттєва невідповідність освіти вимогам ринку праці та останнім досягненням науки й технологій.

Поряд з іншими досить проблемним залишається сектор підприємництва. Бізнес є ключовою рушійною силою ЕЗ та інновацій. Це стосується як великого бізнесу, так і малого та середнього підприємництва (МСП). Основними проблемами розвитку підприємництва в Україні є: 1) монополізація різних галузей економіки; 2) дефіцит інвестиційних ресурсів, корупція; 3) споживчий попит, що падає; 4) недостатні масштаби та низька якість державної підтримки; 5) високий ступінь регуляторного тиску; 6) агресивний підприємницький клімат та ін. Реформи

в підприємницькій сфері та дерегуляція проходять дуже повільно, характеризуються невизначеністю й низькою результативністю.

Однією з найбільш гострих проблем в Україні є відсутність в економіці потужного прошарку інноваційних підприємств, що забезпечує масове освоєння низових інновацій. У країні значно розвинене непродуктивне та деструктивне підприємництво, переважають спекулятивні та консервативні підприємницькі орієнтації. Підприємці вважають за краще більшою мірою рентабельний шлях максимізації прибутку замість інноваційного.

В Україні основними проблемами розвитку інноваційного підприємництва, перш за все МСП, є: 1) слабкість інноваційного потенціалу; 2) несприятливе інституційне середовище; підвищений ризик і невеликий горизонт планування; 3) низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури; 4) обмежений доступ до капіталу та знань, незначні обсяги венчурного інвестування; 5) слабкість державної підтримки; 6) низька якість захисту прав власності та прав на інтелектуальну власність тощо. Через ці проблеми багато інноваційних підприємств часто мігрують з України за кордон.

У цьому контексті необхідно відзначити провальну ситуацію з формуванням національної інноваційної системи. Інноваційна інфраструктура переважно існує формально (за досить великої кількості наукових та технопарків). Державна інноваційна політика здійснюється на мінімальному рівні. Рівень підтримки інноваційної діяльності значно менше, ніж в інших країнах. Фактично відсутня довгострокова стратегія інноваційного розвитку. Глобальний інноваційний індекс показує критичне відставання за такими складовими, як: інститути, інфраструктура, складність ринку. Дуже низькою є інноваційна активність. Так, у 2015 р. інноваційною діяльністю займалися тільки 17,3 % промислових підприємств. Частка інноваційної продукції, реалізованої на експорт, становила всього 1,4 %. Загалом питома вага підприємств, що впроваджували інновації, становила у 2015 р. – 15,2 %, в 2016 р. – 16,6 %, займалися інноваціями – відповідно 17,3 і 18,9 %. Отже, насамперед, необхідно створити сприятливі умови для інновацій, що забезпечить сферу ефективного використання нових знань усередині країни.

В умовах глобалізації важливим також є

міжнародний аспект становлення ЕЗ. Оцінка інтернаціоналізації сфери науки та інновацій дає додаткові аспекти виявлення проблем цього процесу, а також дозволяє оцінити залученість у глобальну економіку. У відносинах із зовнішнім середовищем Україна представлена переважно як нетто-імпортер знань. За даними Світового банку, у 2015 р. платежі за використання інтелектуальної власності становили 358 млн дол. США (2000 р. – 663, 2013 р. – 1 072), а доходи, отримані за рахунок платежів за використання інтелектуальної власності – 85 млн дол. США (2000 р. – 1, 2013 р. – 167). У 2015 р. за кордоном придбано 66 технологій, передано за кордон – 20 [7].

Україна залучена у двосторонні відносини у сфері науки та освіти з більш ніж 50 країнами світу. Міжнародні угоди в галузі науки і освіти містять: угоди про взаємне визнання документів – 24, угоди – 28, договори та програми – 2, меморандуми й декларації – 7, протоколи – 3. Україна активно співпрацює з такими науковими центрами, як: CERN, Американський фонд цивільних досліджень і розвитку (CRDF), Об'єднаний інститут ядерних досліджень (JINR), Міжнародний комітет космічних досліджень (COSPAR) та ін. Україна є асоційованим членом європейської програми «Horizon 2020», членом європейських науково-технічних програм EUREKA, COST, партнером програм «Tempus», «Erasmus+», програми Жана Моне. Одним з основних пріоритетів міжнародної співпраці є залучення до Європейського дослідницького простору (ERA). Україна бере активну участь у багато- і двосторонньому співробітництві з ЄС та окремими країнами-членами. Однак, поки зовнішнє співробітництво розвивається не системно й не стає чинником розвитку національного потенціалу. Більш того, це часто призводить до відтоку інтелектуальних ресурсів, перш за все, виїзду молодих науковців за кордон, хоча може сприяти їх збереженню. Отже на державному рівні є необхідною цілісна політика міжнародного науково-технічного співробітництва, яка б охопила науку, освіту, інновації, ІКТ, інноваційне підприємництво та сприяла б залученню у глобальний простір знань.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, становленню ЕЗ в Україні заважає широкий спектр інституціональних і

суспільних проблем. Необхідно враховувати також складні економічні проблеми, особливо монополізацію та олігархізацію. Постійно погіршуються структурні пропорції національного господарства, занепадає високотехнологічне виробництво, зменшуються масштаби та результативність науки, знижується якість освіти. До того ж, в Україні не сформувалось у необхідному вигляді інноваційне підприємництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : монографія / В. Козюк, А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін. ; за наук. ред. А. Крисоватого і Є. Савельєва. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 504 с.
2. Каленюк І. С. Форми прояву інтелектуального лідерства / І. С. Каленюк, Л. І. Цимбал // Економіка України. – 2016. – № 3. – С. 29–40.
3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. – Київ : НАН України, 2015. – 336 с.
4. Національна модель неоіндустріального розвитку України : монографія / В. П. Вишневський, Л. О. Збаразська, М. Ю. Заніздра, В. Д. Чекіна та ін.; за заг. ред. В. П. Вишневського. – Київ : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2016. – 518 с.
5. Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість : монографічний збірник / за ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка – Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2016. – 240 с.
6. Білозубенко В. С. Інноваційна система Європейського Союзу: особливості формування та розвитку : монографія / В. С. Білозубенко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 456 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 3.09.2017). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Koziuk, V., Krysovatiy, A. & Saveliev, Ye. et all. (2014). *Novyi svitovyi ekonomichnyi poriadok ta hlobalni vyklyky dlia Ukrainy [New World Economic Order and Global Challenges for Ukraine]*. A. Krysovatiy, Ye. Saveliev (Ed.). Ternopil : TNEU [in Ukrainian].
2. Kaleniuk, I. S. & Tsymbal, L. I. (2016). *Formy proiavu intelektualnoho liderstva [Forms of the manifestation of intellectual leadership]*. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 3, 29–40 [in Ukrainian].
3. Heits, V. M. (Ed.). (2015). *Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid [Innovative Ukraine 2020: National Report]*. Kyiv : NAN Ukrainy [in Ukrainian].
4. Vyshnevskiy, V. P., Zbarazska, L. O., Zani-zdra, M. Yu., Chekina, V. D. et all. (2016). *Natsionalna model neoindustrialnoho rozvytku Ukrainy [National model of neoindustrial development of Ukraine]*. V. P. Vyshnevskiy (Ed.). Kyiv : NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti [in Ukrainian].
5. Heits, V. M. & Hrytsenko, A. A. (2016). *Rekonstruktyvnyi ekonomichnyi rozvytok: osnovni napriamy, efektyvnist i sotsialna spravedyvist [Reconstructive Economic Development: Main Directions, Effectiveness and Social Justice]*. Kyiv : NAN Ukrainy, DU “In-t ekon. ta prognosuv. NAN Ukrainy” [in Ukrainian].
6. Bilozubenko, V. S. (2012). *Innovatsiina sistema Yevropeiskoho Soiuzu: osoblyvosti formuvannia ta rozvytku [The Innovation System of the European Union: Peculiarities of Formation and Development]*. Donetsk : DonNUET [in Ukrainian].
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [The State Statistics Service of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua>. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 3 September 2017) [in Ukrainian].

И. Г. Ханин, доцент экономических наук, профессор; **М. В. Поляков**, кандидат экономических наук, доцент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования г. Днепр). **Проблемы становления экономики знаний в Украине в контексте мировых тенденций.**

Аннотация. Цель исследования: структурировать и определить проблемы становления экономики знаний в Украине в глобальном контексте. **Методология исследования.** В работе использованы общенаучные методы исследования: анализ, синтез, индукция, дедукция, конкретизация, абстрагирование, метод исторического и логического исследования. **Результаты.** Акцентировано внимание на глубинные институциональные и общественные проблемы становления экономики знаний в Украине. В этом контексте выделены основные проблемы развития науки, образования, ИКТ-сектора, промышленного производства, предпринимательского сектора. Отмечен низкий уровень инновационной активности и интернационализации сферы знаний. **Практическая значимость результатов исследований.** Установлено, что в Украине не сформировалось в необходимом виде инновационное предпринимательство ИКТ-сектора из-за низких объемов внутреннего рынка.

Ключевые слова: экономика знаний, национальное хозяйство, инновационная активность, интернационализация.

I. Khanin, Dc. Econ. Sci., Professor; **M. Polyakov**, Cand. Econ. Sci., Docent (National University of Water Management and Natural Resources). **Problems of forming the knowledge economy in Ukraine in the context of world trends.**

Annotation. The purpose of the study: to structure and define the problems of the knowledge economy in Ukraine formation in the global context. **Methodology of research.** The objectives of the article implemented by using the following general and specific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, dialectical approach. **Findings.** In this context, the main problems of the development of science, education, the ICT-sector, industrial production, and the business sector are highlighted. There is a low level of innovative activity and internationalization of the knowledge sphere. **Practical value.** It is established that in Ukraine the innovative entrepreneurship was not formed in the necessary form. ICT-sector due to the low volumes of the domestic market.

Keywords: knowledge economy, national economy, innovative activity, internationalization.